

Teolojik İlişkiler Bağlamında Hz. Muhammed'in Güvenilirliği ile İlgili Bazı Meseleler

İbrahim KAPLAN*

Abstract

The fact that the Koran, which forms the foundation of Islam, is based upon the divine inspiration is a critical subject. In the Koran, it is constantly emphasized that the divine inspiration was systematically controlled by Allah and that The Prophet Muhammad was not entitled to add and subtract to what had been previously inspired to him by Allah. On the other hand, it is a historical fact that The Prophet did not have an especial knowledge with regard to religious practices and doctrines of the Christians and Jews before his mission. Moreover, that The Prophet was an illiterate before his divine mission is explained in all respects in the Koran. In the light of these evidences we argue in this study that the claim that "The Prophet Muhammad attempted to bring about a religion based upon his own imagination as a divine message" is epistemologically an illegitimate assertion.

Key Words: Kalam, Theological Relationships, Illiteracy of Muhammad, Bahira, Waraqa.

Giriř

İlahî mesajın insanlara ulaşmasına aracılık etmesi bakımından dinin en önemli kurumu peygamberliktir. Peygamberlik yok sayıldığında din diye bir kurumdan bahsetmek imkânsız hale gelmektedir. Çünkü ilahî dinin tamamı haberden ibarettir. Haberi getiren peygamber olduğundan, haberin varlığı ve güvenilirliği peygamberin varlığına ve güvenilirliğine bağlıdır. Dolayısıyla, haberin, yani ilahî mesajın güvenilirliği peygamberin güvenilirliğiyle doğrudan ilgilidir. Başka bir ifade ile, haber getiren en az haber kadar önemlidir. Buradan hareketle, bir dinin sağlam ve sahihliğinin onu getiren elçinin güvenilir ve her türlü şaibeden uzak olmasıyla

* Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, e-posta: ikaplan43@hotmail.com

ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Zira elçi hakkında gündeme gelebilecek bir kusur ya da şüphe doğrudan dinin zarar görmesine sebep olur¹. Bu anlamda dinin sahilliğini ispatlamada peygamberlerin en önemli sıfatlarından biri emanettir.

Özellikle Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında gerçekleşen teolojik tartışmalarda, Hz. Muhammed'in güvenilirliği ile ilgili olarak ortaya atılan iddialar meselenin önemini daha da arttırmaktadır. Din açısından oldukça hassas olan bu konu, "Hz. Muhammed, kendi eseri olan bir dini, ilahi vahiy olduğunu iddia ederek yaymıştır" şeklindeki iddialar göz önünde bulundurulduğunda, daha da hassas hale gelmektedir. Bu bakış açısının sonucu olarak İslam'ın vahiy esaslı bir din olmadığı, Hz. Muhammed'in de vahyin kontrolünde bir peygamber olmadığı önyargısı ortaya çıkmaktadır. Bu önyargı, şarkiyatçıları, doğal olarak, Kur'an'ın nasıl oluşturulduğu sorusunun cevabını aramaya yöneltmiştir. Bu noktada, akla ilk gelen, İslam'ın, başta Yahudi-Hıristiyan gelenek olmak üzere, önceki dinlerden iktibas edilmiş unsurlardan oluşturulduğu düşüncesidir². Bu önyargı ve hareket noktası, doğal olarak peygamberin vahiy iribatını kesecek deliller aramaya yöneltmiştir. Bu çalışmada, sözü edilen iddiaları, Kur'an'ın nübüvvet anlayışı ve tarihi gerçekler açısından değerlendirme konusu yapacağız.

1. Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Görev, Yetki ve Sorumlulukları

Kur'an'ın önemle üzerinde durduğu hususlardan birisi ulûhiyet ile insanlık arasındaki aşılmaz farkı ortaya koymaktır³. Bundan dolayı Kur'an'da Hz. Muhammed'in insan olduğu ısrarla vurgulanmış⁴, tebliğ vazifesinin ise Allah'ın bildirdikleriyle sınırlı olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla Kur'an'da Hz. Muhammed'in, tam bir insan ve peygamber olmak üzere iki görünümü olduğu ortaya çıkmaktadır⁵. Bu anlamda Hz. Muhammed'i diğer insanlardan farklı kılan şey onun Allah'tan vahiy alıyor olmasıdır.

- 1 Çağfer Karadaş, "Vahiy Alma ve Uygulamada Hz. Peygamberin Rolü", *Diyanet İlmî Dergisi (Peygamberimiz Hz. Muhammed)*, s. 240-241.
- 2 Özcan Hıdır, "Batı'da Hz. Muhammed İmaji", *Diyanet İlmî Dergisi (Peygamberimiz Hz. Muhammed Özel Sayısı)*, s. 298.
- 3 Hüseyin Atay, *İslâm'ın İnanç Esasları*, AÜİFY, Ankara, 1992, s. 190.
- 4 18.Kehf/110; 7.A'raf/188; 6.En'am/50.
- 5 Atay, a.g.e., s. 190.

Denilebilir ki, Hz. Muhammed'in Allah'ın kelamı ile beşer olarak kendisinin söylediklerinin karıştırılmaması için hadis yazılmasını yasaklaması⁶, Kur'an'ın bu konudaki hassasiyetini gereği gibi algılamış olduğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir. Bu hassasiyetin bir anlamda tarihsel tecrübeyi dikkate alan bir özelliği olduğunu da söyleyebiliriz. İslâm'dan önce en son Hz. İsa insanlara, tıpkı diğer bütün peygamberler gibi, tevhid ilkesini içeren mesajını iletmişti. Ancak, zamanla insanlar onun bir beşer olduğunu unutarak, onu ilah konumuna çıkartmıştı⁷. Fakat, Kur'an'ın Hz. Muhammed'in insan oluşuna yaptığı ısrarlı vurgu ve Hz. Muhammed'in kendisinin sadece Allah'ın kulu ve elçisi olduğunu söyleyerek bu bilinçle hareket etmesi neticesinde, Kur'an açısından çok önemli olan uluhiyetle insanlık arasındaki aşılmaz fark korunmuş, Hıristiyanların Hz. İsa hakkında düştükleri teolojik yanlışlıklara Müslümanların da düşmesi engellenmiştir.

Allah'ın elçisi de olsa bir insan olduğu net bir şekilde ortaya konulduktan sonra, peygamberin görev ve sorumluklarının ne olduğu da yine Kur'an tarafından belirlenmiştir: *"Ey Muhammed! vazifen sadece tebliğ etmektir. Hesap görmek bize düşer"*⁸; *"...Peygamberin üzerine açık seçik tebliğden başka bir şey düşer mi?"*⁹; *"Ey Muhammed! sana düşenin sadece açıkça tebliğ olduğunu bil."*¹⁰ Görüldüğü gibi, peygamberin görevi sadece açık ve seçik tebliğ şeklinde belirlenmiştir. Hz. Muhammed'in açık ve seçik olarak tebliğ ettiği mesaj insanlara sorumluluk yüklediğinden, peygamber hem müjdeci hem de uyarıcı olmaktadır¹¹. Fakat, Allah'ın mesajını insanlara ileten peygamberin, insanların vekili ya da bekçisi olmadığı¹² da ısrarla vurgulanarak görev ve sorumluluklarının sınırı net bir şekilde çizilmiştir¹³. Bunun içindir ki, Peygamber, bütün insanları Müslüman yapamayacağını farkındadır. O, Allah tarafından bu konuda ısrarlı

6 "Benden bir şey yazmayın. Kim benden Kur'an'dan başka bir şey yazdıysa onu silsin" (Müsned, Zühd, 72)

7 Bu tarihi tecrübe bizzat Hz. Muhammed tarafından sürekli olarak şu şekilde hatırlatılmıştır: *"Hristiyanların Meryemoğlu İsa'ya yaptıkları gibi siz de bana aşırı övgüde bulunmayın. Ben ancak Allah'ın kuluyum. Bana Allah'ın kulu ve elçisi deyin."* (Muhammed b. İsmail el-Buhari, *Câmiu's-Sahih*, thk., Mustafa Dîb Buğra, Beyrut, 1990, Enbiya, 48.)

8 13.Râd/40.

9 16.Nahl/35.

10 16.Nahl/82; Ayrıca bkz., 5.Maide/67; 24.Nûr/54; 13.Râd/40; 16.Nahl/35, 82..

11 18.Kehf/56; 34.Sebe/28; 16.Nahl/2; 13.Râd/7; 15.Hicr/89; 11.Hûd/2.

12 6.En'am/107; 10.Yunus/108; 17.İsrâ/54; 11.Hûd/86; 39.Zümer/41; 42.Şûra/48.

13 Ahmet Akbulut, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, Birleşik Yay., Ankara, 1992, s. 60-61.

bir şekilde uyarılmıştır¹⁴. Bu bilinç Hz. Peygamberin uygulamalarına daha önce benzeri görülmemiş bir din ve vicdan özgürlüğü şeklinde yansımıştır.

Allah'tan aldığı vahyi insanlara olduğu gibi iletme sorumluluğunu taşıyan peygamber, vahyin bir parçası olmadığı konusunda da bilinçlendirilmiştir. Zira, İslâm dininin temelini teşkil eden Kur'an'ın ilâhî vahye dayandığı özel öneme sahip bir konudur. Bundan dolayıdır ki vahyin sürekli olarak Allah tarafından kontrol edildiği ve peygamberin bile bu vahye bir ilavede bulunma yetkisinin olmadığı sürekli olarak hatırlatılmaktadır¹⁵. Kur'an bu konudaki hassasiyetini aşağıdaki ayetlerde açık bir şekilde ifade etmektedir; "O, kendi arzusuna göre konuşmaz. Onun söylediği kendisine Allah tarafından gelen vahiyden başka bir şey değildir."¹⁶

"Eğer peygamber bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı elbette onu kısıvrak yakalardık. Sonra onun can damarını koparırdık."¹⁷

"Ayetlerimiz apaçık onlara okunduğu zaman, bize kavuşmayı ummayanlar 'Bundan başka bir Kur'an getir ya da bunu değiştir' derler. De ki: Benim onu kendi isteğime göre değiştirmem imkânsızdır. Ben ancak bana vahyolunana uyuyorum. Eğer rabbime karşı gelirim büyük günün azabından korkarım."¹⁸

"Rasulüm' vahyi çarçabuk almak için dilini kımıldatma. Şüphesiz onu kalbine yerleştirmek ve okutmak bize aittir. Sana Kur'an'ı okuduğumuz zaman onun okunuşunu takip et. Sonra onu açıklamak bize aittir."¹⁹

Vahyin bizzat Allah tarafından korunması ve kontrol altında tutulması, vahiy ile beşer sözlerinin karışmaması konusunda Hz. Peygamberin kılı kırk yararcasına titiz davranmasını da gerektiriyordu. Bu sebebe binaen kendi sözlerinin yazılmasını yasaklayan Hz. Muhammed, vahiy geldiği anda derhal vahiy kâtiplerine yazdırıyordu. Bu durum da onun kalbine inen ilâhî vahiy ile kendi sözleri arasındaki farkın özellikle bilincinde olduğunu gösterir²⁰. Dolayısıyla, Kur'an'a peygamberin bile herhangi bir ilave yapma ya da ondan bir şey çıkarma yetkisi yoktur. Nitekim Hz.

14 11.Hûd/118; 12.Yusuf/103; 28.Kasas/56; 6.En'am/35.

15 Akbulut, a.g.e., s. 61, 63.

16 53.Necm/3-4. (Ayrıca, şayet peygamber okuma yazmayı biliyor olsaydı, vahyin bir tek kelimesini bile kaçırılmamak için onu aklında tutma gayretine girmez, mevcut şartlara göre herhangi bir yere yazmayı denerdi.)

17 69.Hâkka/44-46.

18 10.Yunus/15.

19 75.Kiyame/16-19.

20 İzzet Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, çev., Mehmet Yolcu, Ekin Yay., İstanbul, 1998, II, s. 136.

Muhammed; “*Ey insanlar! Allah’ın bana helal kıldığı bir şeyi benim haram kılma yetkim yoktur*”²¹ diyerek bu duruma vurgu yapmıştır.

2. Teolojik Tartışmaların Bir Argümanı Olarak Hz. Muhammed’in Ümmiliği

Hz. Muhammed’in Kur’an’ı uydurduğu ya da diğer kutsal kitaplardan derlediği şeklindeki iddialar, peygamberin okuma-yazma bilip bilmediğinin araştırılmasını da zorunlu kılmaktadır. Zira, Kur’an’ın derleme bir kitap olduğu iddiasının ispatlanabilmesinin yolu Hz. Muhammed’in okuma yazma bildiğinin ortaya konulmasından geçmektedir. Ancak bu yöndeki iddiaları desteklemek için ortaya konan delillerin tatmin edici olmadığını söyleyebiliriz. Kur’an, özellikle mucize oluşuna ve önceki kutsal kitaplara gönderme yaparak bu tür iddiaların önünü kesmeyi hedefliyor görünmektedir.

Hz. Peygamberin okuma yazma bilmeyen, önceki kitaplardan da haberi olmayan bir *ümmî* olduğunu vurgulayan ayet, Kur’an’ın derlenmiş olabileceği yönündeki şüpheleri ortadan kaldırmaktadır. Peygamberin okuma yazma bilmemesinin hikmeti Kur’an’da şu şekilde ifade edilmektedir; “*Sen bundan önce ne bir yazı okur ne de onu elinle yazardın. Öyle olsaydı batıla uyanlar kuşku duyarlardı*”.²² Bu ayetten önceki iki ayette Ehl-i Kitaptan bahsedilmekte, böylece Kur’an hakkında Ehl-i Kitab’ın Kur’an’ın Allah’ın Kelamı olduğu konusunda ortaya atabileceği muhtemel bütün şüpheler kaldırılmak istenmektedir. Nitekim ayet, vahyin ve onu Allah’ın indirdiğinin doğruluğunu temellendirme meselesiyle ilgili bir sırada nazil olmuştur²³. Zira yukarıdaki ayetlerin devamında, bu konuda delil arayanlara şu şekilde cevap verilmektedir; “*Hayır o kendilerine ilim verilenlerin sinelerinde yer eden apaçık ayetlerdir. Ayetlerimizi de bile bile ancak zalimler inkâr eder. Ona rabbinden başkaca mucizeler indirilmeli değil miydi derler. De ki! Mucizeler ancak Allah’ın katındadır. Ben ise sadece apaçık bir uyarıcıyım. Kendilerine okunmakta olan kitabı sana indirmiş olmamız onlara yetmiyor mu?*”²⁴

21 Ebu’l-Hüseyn el-Haccac el-Müslim, *Sahih-i Müslim*, thk., M. Fuat Abdülbaki, Çağrı Yy., İstanbul, 1992, 76, 565.

22 29. Ankebut/48.

23 Derveze, a.g.e., II, s. 54.

24 29. Ankebut/49-51; Bu şekilde, Hz. Muhammed’in Kur’an’ın dışında mucizesinin olmadığı telkin edilmesine rağmen, “evelem yekfihim” ifadesi, ona Kur’an’ın dışında da hissî mucizelerin verildiğini savunanlarca, zannî rivayetler doğrultusunda tevil edilecek “evelem ye’tihim” (onlara Kur’an gelmedi mi) şeklinde anlaşılmaktadır. Bu konuyla ilgili bir değerlendirme için bkz., Akbulut, a.g.e., 22 vd.

Bu tür iddialara Kur'an, bizzat önceki kitaplara ve Ehl-i Kitab'a gönderme yaparak cevap vermektedir. Kur'an'daki; "Onlara önceki kitaplarda bulunan deliller gelmedi mi?"²⁵ "İsrailoğulları bilginlerinin onu bilmesi de onlar için bir delil değil mi?"²⁶ "Eğer sen, sana indirdiğimizden şüphede isen, senden önce kitap okuyanlara sor"²⁷ gibi ifadeleri, vahyin kaynağı konusunda şüphede olanların şüphesini gidermeye yönelik meydan okumalar olarak görebiliriz. Ayrıca Kur'an'da peygamberin ümmî²⁸ olarak vasıflandırıldığı şu ayetler de hem onun okuma yazma bilmediğini ortaya koyan hem de bu konudaki şüpheleri ortadan kaldıran delillerdir: "Onlar ki, ellerindeki Tevrat'ta ve İncil'de tanımlanmış bulacakları o elçiye, o ümmî peygambere uyarlar. O elçi ki, onlara iyiliği emreder, kötülükten men eder... De ki 'Ey insanlar, şüphesiz, ben Allah'ın hepinize gönderdiği bir elçiyim; O Allah ki, göklerin ve yerin egemenliği ona aittir! Ondan başka tanrı yoktur; hayatı ve ölümü bahşeden odur!' Öyleyse artık Allah'a ve onun ümmî peygamberine, Allah'a ve onun sözlerine inanan elçisine iman edin. Ona uyun ki doğru yolu bulasınız!"²⁹ Görüldüğü gibi Kur'an, ümmî olan, kitap okumayan ve ilim tahsil etmeyen bir insanın böylesine mükemmel bir kitap getirmesini kendisinin bizzat mucize oluşuna şahit olarak yeterli olduğunu ve bir anlamda, bunun dışında mucize aramanın da yersiz olduğunu vurgulamaktadır. Öyleyse Hz. Muhammed'in nübüvvetini tasdik eden en önemli delil akli bir mucize olan Kur'an'dır³⁰.

Kur'an'daki bu beyanın yanında onun ümmî olduğu toplumu tarafından da bilinmekteydi. Bütün bunlara rağmen, Hz. Peygamberin okuma yazma bildiğini iddia edenler de yok değildi³¹. Fakat, yukarıda zikrettiğimiz ayetin lafzî tevile ihtiyaç hissetmeyecek şekilde açıktır. Ayrıca, peygamberin okuma-yazma bildiğine dair net bir tarihî belgeye de sahip değiliz. Bize göre, burada fazlaca yadırganacak bir durum da söz konusu değildir. Çünkü, o dönemin kültürü, neredeyse tamamen, sözlü kültür

25 20.Tâhâ/133.

26 26.Şuarâ/197.

27 10.Yunus/94.

28 Ümmî kavramının etimolojik ve kavramsal bir tahlili için bkz., İsmail Yörük -İsmail Şık, "Kelam Açısından Hz. Peygamberin Ümmîliği", DA, C. VII, S. 19, Mayıs-Ağustos 2004, s. 174-181.

29 7.Araf/157-158.

30 Akbulut, a.g.e., s. 23.

31 Konuyla ilgili görüşler için bkz., Ahmet Önkal, "Hz. Peygamberin Ümmîliği", SÜİFD, S. 2, Yıl 1986, s. 249-261; 31 Şahin Abdussabur, "Hz. Muhammed Okuma ve Yazmayı Biliyor mu idi?", çev., Tayyar Altukulaç, Dîyanet Dergisi, XII, S. 4, s. 199; Remzi Kaya, "Kur'an'da Hz. Peygamberin Beşer ve Ümmî Oluşu", UÜİFD, 2002, C. XI, S. 1, s. 41.

idi. Okuma-yazma toplum tarafından üzerinde durulan önemli bir mesele değildi. Okuma-yazma bilmeden de insanlar işlerini yürütebiliyorlardı. Kaldı ki, o dönem Mekke'de okuma yazma bilenlerin bir rivayete göre on yedi, bir rivayete göre de yirmi yedi kişi olduğunu göz önünde bulundursak³² Arap toplumunun okuma yazmaya gösterdiği ilgiyi daha iyi anlamış oluruz.

Eğitim öğretime bu kadar değer veren bir peygamberin nasıl olup da okuma-yazma bilmediği sorusu ise, peygamberin risaletinin belli bir döneminden sonra okuma-yazmayı öğrendiği şeklindeki görüşlerle giderilebilir³³. Ancak bu konuda da kesin bir delil bulmak zor görünmektedir. Bize göre, burada asıl olan Kur'an'ın ilâhî kaynağı konusunda o günün insanının kafasında oluşabilecek bütün şüpheleri gidermek olmalıdır. Çünkü o, kendisinde asla şüphe olmayan bir kitaptır³⁴. Böylece Kur'an, açık bir şekilde peygamberin okuma yazma bilmediğini belirterek, onun için *Kur'an'ı uydurmuş ya da diğer semavî kitaplardan derlemiştir* şeklindeki suçlamaların dayanaktan yoksun olduğunu güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır.

Şayet, Peygamber okuma yazma bilip din, ilim ve felsefe ile meşgul olmuş olsaydı, Kur'an'daki okuma yazma bilmediği yönündeki ifadeleri dikkate alan hitap ettiği topluluk, bu çelişkiye çok ciddi tepkiler gösterirdi³⁵. Halbuki onun getirdiği mesaja şiddetle tepki gösteren müşrikler asla onun diğer semavî kitaplardan alıntı yaptığı yönünde bir iddiada bulunmamışlardır³⁶. Müşrikler ve Hz. Muhammed'i çok iyi tanıyan Ehl-i Kitap risaletinden önce onun okuma-yazma bildiğini ispatlayacak deliller bulsalar bu delilleri kullanmaktan geri durmazlardı³⁷.

Müsteşrikler ise, vahyin kaynağını problemlili hale getirme amacına ulaşmak için, onun okur-yazar olmamasının düşünülemeyeceğini söylemekte fakat sağlam delillerle bunu ispatlayamamaktadırlar³⁸. Bütün bun-

32 Belâzurî, bu dönemde Mekke'de okuma yazma bilen 17 kişinin isimlerini vermekte, Hz. Muhammed'in ismini ise bunlar arasında zikretmemektedir; Geniş bilgi için bkz., Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, çev. Mustafa Fayda, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2002, s. 691; Muhammed Hamidullah, *Hiz. Pegamber'in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*, çev. Mehmet Yazgan, Beyan Yay., İstanbul, 1990, s. 24.

33 Bu idialar için bkz., Önkâl, a.g.m., s. 248 vd; Kaya, a.g.m., s. 36-40.

34 2.Bakara/2.

35 Derveze, a.g.e., II, s. 56; Yörük-Şık, a.g.m., s. 184.

36 İbn Abdî Rabbih, *el-İkdu'l-Ferîd*, Mısır, 1969, IV, s. 214, Yazır, a.g.e., V, s. 3784; Yörük-Şık, a.g.m., s. 184.

37 Ebu Bekir Muhammed b. Et-Tayyib el-Bâkılânî, *İcâzu'l-Kur'an*, Mısır, 1951, s. 62.; Abdussabur, a.g.m., s. 199; Kaya, a.g.m., s. 41.

38 Yörük-Şık, a.g.m., s. 187.

lara rağmen, Ali b. Rabben et-Taberî'nin de dediği gibi, Kur'an gibi bir kitabı getiren kimse ümmî değil de büyük bir edip ve hatip bile olsaydı bu takdirde de onun mucize oluşunda kuşku duymamak gerekirdi³⁹.

Hız. Muhammed'in okuma-yazma bildiğini kabul etsek bile, Watt'ın da dediği gibi, bu, sadece ticarî kayıtları tutacak kadar olmalıdır⁴⁰. Bunun yanında, Hız. Muhammed'in Kitab-ı Mukaddes ya da diğer kutsal kitapları okumadığını düşünmek için birçok neden vardır. Her şeyden önce, o dönemde Mekke'de Kitab-ı Mukaddes'in bir nüshası var idiyse bile bu nüsha kesinlikle Süryanice olmalıdır⁴¹. Okuma-yazma bilip bilmediği bile tartışmalı olan peygamberin Süryanice olan kitaptan alıntı yapması ise söz konusu bile edilemez.

Kısacası, ümmî Peygamber Allah'tan aldığı vahiy karşısında tamamen pasif kalmıştır ve vahye kendisinden hiçbir şey eklememiştir. Dolayısıyla o, kutsal kitap yazan birisi olarak görülmemelidir. Onun görevi kutsal kitabı insanlığa nakletmektir. Aynı zamanda, S. Hüseyin Nasr'ın dediği gibi, mantıken bir kimse, bir taraftan Hız. Muhammed'in ümmî özelliğini reddederken diğer taraftan da Meryem'in Bakireliğini savunamaz. Çünkü, "Allah'ın kelâmı İslâm'da Kur'an'dır, Hıristiyanlıkta ise Hız. İsa'dır. İlâhî mesajın nakil aracı Hıristiyanlıkta Bakire Meryem, İslâm'da ise Hız. Peygamberin ruhudur. Hız. Meryem'in bakireliği hangi sebeple gerekli idiyse, Hız. Peygamber de aynı sebeple ümmî olmak durumundadır. Bir ilâhî mesajın beşerî aracı temiz ve arı olmalıdır. Zira ilâhî mesaj ancak beşerî kabulün saf ve 'dokunulmamış' levhasına yazılabilir. Bu söz vücut şeklinde olunca, saflık onu doğuran annenin bakireliğiyle sembolize edilmiştir; Allah'ın kelâmı kitap şeklinde olunca da bu arılık onu insanlara tebliğ için seçilen insanın ümmî tabiatıyla sembolize edilmiştir."⁴²

3. Hız. Muhammed'in Ehl-i Kitap Bilgisi

Hız. Muhammed'in risaletinden önce, pütperest olmayan, ancak herhangi bir dine de bağlı olmayan Hanifler ile bazı Yahudi ve Hıristiyanların

39 Ali b. Rabben et-Taberî, *ed-Din ve'Devle*, thk., Adil Nüveyhiz, Dâru'l-Efkârü'l-Cedîde, Beyrut, 1982, s. 606.

40 W. Montgomery Watt, *Hız. Muhammed'in Mekkesi*, çev., M. Akif Ersin, Bilgi Vakfı Yay., Ankara, 1988, s. 96.

41 Her ne kadar o dönemde Kitab-ı Mukaddes'in Arapça'ya çevrildiğini iddia edenler varsa da, Watt'a göre, bu imkânsızdır. Çünkü o dönemde Arap nesir edebiyatının herhangi bir türü mevcut değildi. Watt, a.g.e., s. 96.

42 S. Hüseyin Nasr, *İslâm, İdealler ve Gerçekler*, çev., Ahmet Özel, Akabe Yay., İstanbul, 1985, s. 49.

peygamber beklentisi içinde oldukları bilinmektedir⁴³. Kur'an'da da peygamberin Ehl-i Kitap tarafından kolayca tanınacağı belirtilmiştir⁴⁴. Buna bağlı olarak Hz. Muhammed'in daha çocuk yaşta iken amcası ile gittiği Suriye'de rahip Bahîra'dan ilgi gördüğü⁴⁵ şeklinde rivayetler ortaya çıkmıştır⁴⁶. Yine buna bağlı olarak, Hz. Muhammed'in ilk vahiy sonrası, hanımı Hz. Hatice ile birlikte olayı aydınlatmak üzere gittikleri, eski ve Yeni Ahid'i bilen bir Hıristiyan olan, Varaka b. Nevfel'in⁴⁷ ona peygamber olduğunu söylediği iddia edilmiştir⁴⁸. Gerek Bahira gerekse Varaka'yla ilgili rivayetler, teolojik ilişkiler ve bir peygamber olarak Hz. Muhammed'in güvenilirliği bağlamında değerlendirilmesi gereken özel öneme sahip konulardır. Zira sözü edilen rivayetler, bir taraftan Hz. Muhammed'in önceki kutsal kitaplarda müjdelendiği (*tebsîrât*) yönündeki Müslümanların iddialarının kanıtı olarak kullanılırken, diğer taraftan, İslam'ın, Hıristiyanlığın heretik bir kolu olduğu, Hz. Muhammed'in ilk bilgilerini bu keşişlerden aldığı, dolayısıyla da yalancı, sahte bir peygamber olduğu yönündeki Hıristiyan iddialarının da bir dayanağı olmuştur.

Yuhanna ed-Dîmeşkî'nin, İslâmîyet'i Hıristiyan karşıtlığı (antichrist), Hz. Muhammed'i de Logos'un kutsallığını ve Kutsal Ruh'u inkâr ettiği için bir Arian Hıristiyanı olarak tanımlayan görüşlerini⁴⁹ temel alan Batılı araştırmacılar, Hz. Muhammed'in öğretilerinde bir Hıristiyan tesiri aramışlar,

43 Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, çev., Salih Tuğ, İmaj Yay., Ankara, 2003, I, s. 47; Derveze, a.g.e., II, s. 355.

44 "Kendilerine kitap verdiklerimiz, onu, oğullarını tanıdıkları gibi tanurlar. Ancak, yine de onlardan bir grup, bile bile gerçeği gizler" (2.Bakara/146)

45 İbn Hişam, *es-Sîret'ün-Nebevîyye*, Tah., Taha Abdurrauf Sa'd, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1411, I, s. 320-322; Ebu Abdullah Muhammed İbn Sa'd, *Tabakât'l-Kübrâ*, Beyrut, ty., I, 153-155; Muhameed b. Cerîr et-Taberî, *Tarihü't-Taberî*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1407, I, s. 519; İsmail b. Muhammed b. El-Fadl el-İsbehânî, *Delâilü'n-Nübüvve*, thk., Muhammed el-Haddâd, Riyad, 1409, s. 230-231; Bahira hakkında bilgi için bkz., Mustafa Fayda, "Bahira", *DİA*, IV, s. 486-487.

46 Benzer rivayetlerin Bizans kaynaklarında da yer aldığını belirten Wensinck, asıl adı *Sergius* olan Bahira'nın, "rafızından dolayı aforoz edilmiş bir keşiş" olduğuna vurgu yapmaktadır. Bkz., A.J. Wensinck, "Bahirâ" mad., *İA.*, MEB Yay., İstanbul, 1944, s. 228; Aziz S. Atiya, *Doğu Hıristiyanlığı Tarihi*, çev., Nurettin Hiçyılmaz, Doz Yay., İstanbul, 2005, s. 286.

47 Varaka'nın hayatı ve Hz. Peygambere dini-kültürel etkisine dair iddialar için bkz., Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, s. 617; Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, çev., Süleyman Ateş, Yeni Ufuklar Neş., İstanbul, ty., s. 137-138; Neşet Çağatay, "Varaka" mad., *İA.*, C. 13; Özcan Hıdır, "İlk Vahyin Gelişi Hadisi Bağlamında Varaka b. Nevfel'in Hz. Peygambere Dini-Kültürel Etkisine Dair İddiaların Değerlendirilmesi", *Marife*, 4, S. 2, Güz 2004, s. 27-37.

48 İbn Hişam, a.g.e., II, s. 10; İbn Sa'd, a.g.e., I, s. 195; Taberî, a.g.e., I, s. 533.

49 Saint John of Damascus, *Writings*, tr. By Frederic H. Chase, New York, 1958, s. 153.

Hız. Muhammed'i Hıristiyan keşişlerden edindiği bilgilerle yeni bir öğreti oluşturmuş bir reformcu olarak görmüşlerdir. Bu konuda o kadar ileri gidilmiştir ki, bütün inanç esaslarını bu rahipten öğrenen Hız. Muhammed'in, içkiyi akıl hocası Bahira'nın sarhoş olarak ölmesinden dolayı yasakladığını iddia edenler bile olmuştur⁵⁰. Yine, Cara dé Vaux, *Kur'an Müellifi Bahira* adlı tamamen hayal ürünü bir çalışmayı yalnızca bu konuya tahsis etmiştir⁵¹. Hâlbuki Bahîrâ ile ilgili rivayetlerin Hıristiyanlar tarafından kullanımı, Gottheil'in de dediği gibi, "tarihî rivayetlerin İslâm Dini'ne karşı düşmanlık maksadı ile nasıl ifsat edildiğini gösteren birer delildir."⁵² Ona göre bu rivayetlerin, Hız. Muhammed'in yalancı bir peygamber olduğunu, Araplara tebliğ ettiği hususların da keşiş Bahira'nın telkinlerinden ibaret olduğunu ispatlamak için Hıristiyanlar tarafından uydurulduğu açıkça ortadadır. Bazı müsteşrikler ise, Ortaçağ boyunca peygamber ve Kur'an aleyhine kullanılmak üzere Hıristiyanlar tarafından istismar edilen bu rivayetlerin, Hız. Muhammed'in peygamber olacağını kendi kitaplarında müjdelendiğini ispatlamak için Hıristiyanlıktan dönen Müslümanlar tarafından uydurulmuş olabileceği ihtimali üzerinde durmaktadırlar⁵³.

Bahira ile ilgili anlatılanlar, rivayet tekniği açısından değerlendirildiğinde, sebebi ne olursa olsun, uydurma olabileceği şüphesi söz konusudur. Herşeyden önce, Bahira hadisesine ait rivayetlerin sıhhati şüphelidir. Senedi mürseldir⁵⁴ ve ravilerden hiçbirisi olayı görmemiştir. Ravilerden Abdurrahman b. Gazve münker hadis⁵⁵ rivayet eden biri olarak bilinmektedir. Hadiseyi naklettiği ileri sürülen sahabe Ebû Musa el-Eş'ârî'nin olaya tanık olma ihtimali söz konusu olmadığı gibi, hadiseyi kimden duyduğunu da söylememiştir⁵⁶. Bunun yanında, dokuz ya da on iki yaşında bir çocuğun bir keşişten edindiği bilgilerden yola çıkarak bir din tesis etmesi mantıklı görünmemektedir. Son derece önemli ve anlaşılma-

50 Osman Güner, *Resûlullah'ın Ehl-i Kitap'la Münasebetleri*, Fecr Yay., Ankara, 1997, s. 93.

51 Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, s. 47-48.

52 Wensinck, a.g.mad., s.286.

53 Fayda, a.g.mad., s. 486.

54 *Mürsel*, tâbiün'un sahabeyle atlayarak doğrudan doğruya peygamberden naklettiği zayıf hadislerdir. Ayrıca, sahabenin bizzat peygamberden işitmediği ya da onu görmediği halde başka bir sahabe kanalıyla işitmiş ya da görmüş gibi rivayette bulunmasına da *sahabe mürseli* denir. Geniş bilgi için bkz., Talat Koçyiğit, *Hadis Usûlü*, AÜİF Yay., Ankara, 1993, s. 99-101.

55 *Münker*, zayıf olan ravinin sika ravilere muhalif olarak rivayet ettiği ve bu rivayetiyle tek kaldığı haberlerdir. Geniş bilgi için bkz., Koçyiğit, a.g.e., s. 113-115.

56 Fayda, a.g.mad., s. 486.

sı zor olan *tevhid* ve *teslis* gibi meselelerin dokuz ya da on iki yaşındaki çocuk ile konuşulmayacağı açıktır⁵⁷. Kaldı ki, görüşmeyle ilgili rivayetlerin doğru olabileceği varsayılsa bile, bu görüşmenin bir yemek yeme süresiyle sınırlı olduğu bildirilmektedir. Bu kısa süre zarfında bir din tesis edilecek bilginin alınması mümkün değildir.

Bunlara ilaveten, Hz. Muhammed'in vahiy gelmeden önce kendisinin peygamber olacağına dair bir bilince sahip olmadığı Kur'an tarafından bildirilmektedir⁵⁸. Bu da söz konusu rivayetlerdeki, Bahira'nın kendisine peygamberliğini müjdelediği şeklindeki ifadelerin asılsızlığını ortaya koymaktadır. Bu rivayetler doğru olsaydı, Hz. Muhammed ilk vahiy sırasında ve sonrasında bu kadar şaşırması söz konusu olmayacaktı. Çünkü beklediği bir olay gerçekleşmiş olacaktı.

Varaka hadisesi de, Hıristiyanlar tarafından saptırılmış, Hz. Peygamberin vahiy irtibatını koparma gayretinin⁵⁹ bir sonucu olarak değişik şekillerde yorumlanmış bir konu görünümündedir. Mesela Watt, Hz. Muhammed'in Varaka ile daha erken dönemlerde sıkı bir alış veriş içinde bulunduğunu iddia etmekte, Alâk suresindeki "*O insana kalemle yazmayı öğretti, insana bilmediğini öğretti*" şeklindeki ayetlerin daha önceki vahiyelere işaret ettiğini belirterek, bunların Hz. Muhammed'e Varaka'ya olan minnet borcunu hatırlatmış olabileceğini öne sürecek kadar ileri gitmektedir. Bununla da kalmayan Watt şu iddialarda bulunuyor; "*Daha sonraki İslâmî düşünceler, söz gelişi, Hz. Muhammed'e gelen vahyin daha önceki vahiylerle ilişkisi gibi, çoğunlukla Varaka'nın fikirleriyle şekillenmiştir.*"⁶⁰ Halbuki, bilindiği gibi, ilk vahiy ile ilgili rivayette anlatılan, sadece Varaka'nın olayı öğrenince Hz. Muhammed'in Tevrat ve İncil'de müjdelenen Allah'ın elçisi olduğunu söylemesinden ibarettir. Hal böyle iken, dahası Varaka'nın bunun dışında Hz. Muhammed ile görüştüğüne dair bir bilgiye rastlanmazken⁶¹, mesele çarpıtılmakta, hayalî yorumlara gidilmektedir.

Meselenin bu ve başka yorumlarla çarpıtılması ihtimali Kur'an'da dile getirilmekte ve bu türden iddialar cevaplandırılmaktadır. *Ona bir insan*

57 Güner, a.g.e., s. 91.

58 "De ki! Allah dileyseydi, Kur'an'ı size okumazdım ve onu size hiç bildirmezdi..." (10.Yunus/16); "Sen Kitab'ın kalbine bırakılacağını ummazdın..." (28.Kasa/86); "...Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin..." (42.Şûrâ/52).

59 Hıdır, "İlk Vahyin Gelişi Bağlamına...", s. 37.

60 W. Montgomery Watt, *Hız. Muhammed Mekke'de*, çev., M. Rami Ayas-Azmi Yüksel, Ankara, 1986, s. 59.

61 Güner, a.g.e., s. 102.

öğretiyor şeklindeki iftiraların farkında olduğunu⁶² belirten Kur'an, bu tür iddialara cevap olmak üzere meydan okumada bulunmaktadır. Hz. Muhammed'e indirilene şüpheyle bakanlara, ona Allah tarafından indirilenin benzeri bir kitap, bir sûre, bunu da yapamazlarsa bir ayet getirmeleri istenmekte ve asla bunu yapamayacakları meydan okumasında bulunmaktadır⁶³. Anlaşılan o ki, bu meydan okuma karşısında çaresiz kalan İslam karşıtlığı çareyi belli belirsiz, zayıf delillere dayanmakta bulmaktadır. Diğer taraftan, Müslümanlar da diğer ümmetler gibi kendi peygamberini önceki peygamberlerle karşılaştırmış, onlarda bulunanları kendi peygamberlerinde de görmek istemişlerdir. Müslümanların bu psikolojik durumu, Hz. Muhammed'e de hissî mucizelerin verildiğini ispatlama amacına yönelik rivayetlerin ortaya çıkmasına sebep olmuş olabilir⁶⁴.

Mucize arayanlar için Kur'an'ın kendisi bizzat ortada iken⁶⁵, bu tür delillerle iddiaları destekleme çabası İslam'ın akıl dini olma özelliği ile pek de bağdaşmamaktadır. Kendisine indirilen Kur'an'da Hz. Muhammed'in doğumundan ve çocukluğundan bahsedilmemiş olması, mevcut bazı rivayetlerin aksine onun tamamen tabii bir şekilde doğup büyüdüğü, herhangi bir olağanüstülük⁶⁶ yaşamadığı anlamına gelebilir. Şayet, doğumundan itibaren iddia edildiği gibi olağanüstü olaylarla karşılaşmış olsaydı, onun hayatının her anı izlenir ve o harikulade biri olarak destan veya masal kahramanı olarak tarihe geçerdi. Mevcut tarih, siyer, megâzî vb. kitaplarında onun gençlik yıllarının tam on yılı hakkında hiçbir malumat bulunmaması da onun mitolojik bir varlık olmadığının bir göstergesidir⁶⁷.

Öyleyse, ne tarihî belgeler ne de Kur'an'daki ifadeler Hz. Muhammed'in önceden peygamber olacağına dair bir bilince sahip olmadığını göstermektedir. Bu durum bir başkası ya da başkaları için de geçerlidir. Ehl-i Kitap peygamber beklentisi içerisinde olmakla birlikte onun kim ol-

62 16.Nahl/103; ayrıca bkz., 50.Kâf/45.

63 2.Bakara/23-24; 10.Yunus/38; 11.Hûd/13.

64 Akbulut, a.g.e., s. 29.

65 "Onlara Kur'an yetmiyor mu?" (29.Ankebut/51)

66 Peygambere izafe edilen olağanüstülük iddialarının bir yorumu için bkz., Bünyamin Erul, "Hz. Peygamber'in Risalet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım", *DİD*, (Peygamberimiz Hz. Muhammed Özel Sayısı), Ankara, 2003, s. 33-66; Murat Gökalp, *Kadı İyaz ve Şifâ Adlı Esrinde Peygamber Tasavvuru*, (AÜSBE Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2005, s. 142 vd.

67 Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, s. 48; Erul, a.g.m., s. 59.

68 Gökalp, a.g.e., s. 159.

duğu konusunda bir bilgiye sahip değildi. Buna karşın, Hz. Muhammed'in peygamber olduğu bilgisine sahip olunduktan sonra, Peygamber'in 40 yıl sade bir hayat sürmüş olması göz ardı edilerek, akıl geriye dönük işle-tilmiş ve sınır tanımaz muhayyileyle Hz. Peygamber'e dair tafsilât verile-bilmiştir. *"Bu bağlamda denilebilir ki, çocukluğu dahi elinden alınmıştır. Buna sebep olan en temel faktör ise, onun daha çocukken bile bir Peygam-ber olduğuna dair telâkkidir. Bu bakımdan da kendisiyle ilişkilendirilen her şey, hasâis yahut mucize cümlesinden (irhâsât) kabul edilmiştir."*⁶⁸

Dolayısıyla, Hz. Muhammed'in gerek doğumu anında gerekse haya-tının öteki aşamalarında ortaya çıktığı söylenen bir takım olağanüstü olay-lara da temkinli yaklaşmak gerekmektedir. Bu tür rivayetler, peygamber için ön belirtiler aramanın sonucu ortaya çıkmış olabilir. Bu tür çabalar, ister istemez onun beşerî tabiatının dışına taşırılması ve ona diğer pey-gamberlerin taşıdığı niteliklerden ayrıcalıklı bir görünüm verilmesi⁶⁹, da-hası Tanrısal bir çerçeve ya da bu anlamda bir yapıya oturtulması gibi Kur'an ile bağdaşmayan sonuçlara kadar gidebilmektedir⁷⁰. Buna karşın, daha önce de ifade etmeye çalıştığımız gibi, Kur'an'ın bu konuda özellikle hassas davrandığına şahit olmaktayız.

Buna ilave olarak, peygamberin risâletinden önce bir din ya da ideo-loji tesis etme gibi bir girişimde bulunduğuna dair bir bilgiye de sahip değiliz. Dolayısıyla, ilk vahiyle peygamberliğinin farkına varan Hz. Mu-hammed, Ehl-i Kitap hakkındaki gerçek bilgilere de vahiy yoluyla ulaş-mıştır. Elbette bu, daha önce Ehl-i Kitap hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığı anlamına gelmez. Zira, o toplumda Ehl-i Kitap'tan kimseler de yaşıyordu. Ehl-i Kitaptan kimselerin de bulunduğu bir toplumda yaşayan Hz. Muhammed, peygamberliğinin ilk anından itibaren daha önce nazil olan kitapların vahiy kaynaklı olduğunun bilincindeydi. Hem İbrahim, Musa ve İsa, hem de Tevrat ve İncil'de adları geçen diğer peygamberlerin kendisi gibi birer peygamber olduğunun farkında olan Hz. Peygamber, daha önce Allah tarafından gönderilen ilâhî mesajları tasdik etmek üzere geldiğini de biliyordu. Aynı zamanda o, daha sonra müntesiplerince ku-rumsal hale getirilen, daha doğrusu sonradan icat edilen dinlerin Allah'ın tek ve gerçek diniyle aynı olmadığını da bilincindeydi. Hz. Muhammed'in daha risaletinin başında iken sahip olduğu bu bilinç, yani Ehl-i Kitap pey-

69 Peygamberin beşerî tasavvurundaki kırılma örnekleri için bkz. Akbulut, a.g.e., s. 26 vd; Gökalp, a.g.e., s. 158 vd.

70 Derzeve, a.g.e., II, s. 30.

gamberlerini Yahudi ve Hıristiyan zümresinden ayrı tutması, *nazarî* ya da *ideal dinî* düzey ile *fiilî inanç ve uygulama düzeyi*⁷¹ arasındaki farklılığa işaret etmesi açısından önemli görünmektedir.

Hz. Peygamberin yukarıda özetlemeye çalıştığımız, Ehl-i Kitap ve onların inançlarına dair bilinç düzeyi, Hz. Peygamber tarafından; “*Ben Meryemoğlu İsa’ya dünya ve ahirette insanların en yakınıyım. Esasen peygamberler, anaları ayrı babaları bir kardeşirler, dinleri ise aynıdır.*”⁷² “*Allah’ın peygamberlerini birbirinden üstün tutmayın...*”⁷³ şeklinde dile getirilmiştir.

Sonuç

Kur’an’ın ısrarla vurguladığı konulardan biri, Kur’an’ın harfi harfine Allah’ın kelamı olduğudur. Kur’an, bu konuda ortaya atılabilecek her türlü itirazın kapılarını daha baştan kapatmıştır. Bunun için, öncelikle Hz. Muhammed’in vahiy karşısındaki durumu açık ve net bir şekilde ortaya konulmuştur. Her şeyden önce Kur’an, peygamberin bile Kur’an’a bir ilave yapma ya da ondan bir şey çıkarma yetkisinin olmadığını belirtmiştir. Dolayısıyla o, vahiy karşısında tamamen pasif bir durumdaydı ve Allah’ın mesajını olduğu gibi insanlara iletmekle sorumluydu. Hz. Muhammed’in peygamberliğinden önce okuma-yazma bilmediğine yapılan vurgu Peygamberin güvenilirliği ile, dolayısıyla da, Kur’an’ın tamamıyla Allah’ın kelamı olduğu meselesiyle yakından ilgilidir. Böylece, okuma yazma bilmediği Kur’an’da net bir şekilde ortaya konan Hz. Muhammed’in, Ehl-i Kitap’ın inanç esasları ve uygulamaları hakkında bilgi edindiği, daha sonra da bunlardan yola çıkarak bir din tesis ettiği şeklindeki iddialar anlamını yitirmektedir.

Hz. Muhammed’in risaletinden önce “emin” lakabıyla anılacak kadar toplumun güvenine mazhar olması, getirdiği haberin kolayca inkar edilememesine sebep olmuştur. Nitekim, inanmayanlar ona yalancı diyemedikleri için öncelikle onun “beşer” oluşunu öne çıkarıp değerini düşürmeye çalışmışlardır. Hz. Muhammed’in, vahyi kendi aleyhine bile olsa tebliğ

71 Fazlurrahman, *İslâm*, çev., Mehmet Dağ-Mehmet Aydın, Selçuk yay., Ankara, 1992, s. 35; Osman Güner, “Hz. Peygamberin Öteki’ne Bakışı”, *İslâm ve Öteki*, ed., Cafer Sadık Yaren, Kaknüs Yay., İstanbul, 2001, s. 219.

72 Buhârî, *Sahîh*, Enbiyâ: 48; Müslim, *Sahîh*, Fedâil: 143-5.

73 Buhârî, *Sahîh*, Enbiyâ: 31; Müslim, *Sahîh*, Fedâil: 159-63; krş., 2.Bakara/285; 4.Nisa/152.

etmiş olması, emanete gereği gibi riayet ettiğinin bir göstergesidir. Hz. Muhammed'in, tüm insanlığa ilettiği mesajın içeriği de ona yöneltilen sahtelik iddialarının asılsızlığını ortaya koymaktadır. İslam peygamberinin Allah'ı birleyen Tevhid inancını öğretmesi bu tür suçlamaların yersizliğine en kuvvetli delildir. John Dovenport'un da dediği gibi, kabul edilmelidir ki, putperestliği ortadan kaldırarak Allah'ın birliğini öğretmek, ancak ilahî davetle yapılabilecek bir iştir. Esasen, Yahudilik ve Hıristiyanlığın inanç sistemi ile İslam'ın inanç esasları arasındaki farklılıklar söz konusu iddiaların asılsızlığını ortaya koymak için yeterlidir.

